

BATI MÜZİĞİNDE ORYANTALİZM

GÜLPER REFİĞ

M

EDENİYETİN Antik Yunan'da başladığını, Roma, Rönesans ve Aydınlanma ile doruğa ulaştığını varsayan Avrupa merkezli

tez, müzik tarihini de tahrif etmiştir. Değerli tarihçi/müzikolog Haluk Tarcan'ın bazı buluntular üzerinde yapılan karbon-14 testlerinden hareketle Anadolu müzik tarihini MÖ 6200'lere kadar götürmesine ve Ankara Hitit Uygarlıkları Müzesinde yüzlerce kabartmasını gördüğümüz; arp, pan flüt, *aulos* (çifte flüt veya kaval), lir, def gibi çalgılar ve adlarını Anadolu medeniyetlerinden alan ve 'mod' olarak adlandırılan 'bir tür makam' nota dizileri İyonyen, Frigyen, Eolyen gibi kültürlerle ait olmalarına rağmen, bütün bu miras Antik Yunan kültürüne mal edilmiştir. Oysa, ilk yüzyılları karanlık olan Antik Yunan'da bir müzik kültüründen söz edebilmek için yaklaşık MÖ 700 yıllarını beklemek gerekecektir.

Helenlerin karşı koyamadıkları bir cazibe merkezi olan Anadolu aynı zamanda atalarının toprağıdır; ayrıca kendi düzenleri için bir tehdittir. Bu, hayranlık-aşk, korku-nefret dualitesi, Batı oryantalizminde varlığını bugüne kadar sürdürmüştür. Sözlük anlamı 'güneşin doğuşu' olan *orient*; 'doğu,' 'doğum,' 'aydınlık,' 'hayat,' ifadeleriyle; güneşin batışına verilen Latince ad olan *occident* ise 'batı,' 'batmak,' 'son,' 'ölüm,' 'karanlığın karşılığı' gibi ifadelerle tanımlanmaktadır.

Orient, Batı tarafından, dehşetin, baskının ve şiddetin merkezi olmaktan *Binbir Gece Masalları* diyarına, perilerin kol gezdiği cennetten masumiyetin yeniden keşfine, zevkin, keyfin, sapkınlıkların, garipliklerin dünyasından hayaller ülkesine kadar geniş bir yelpazede değerlendirildi. 11-13. yüzyıllarda Haçlı Seferleri esnasında bir tarafta Türkleri ve Müslümanları 'barbar' olarak tanıtan kilise, diğer tarafta ise aşkın, güzelliğin, kardeşliğin, doğanın, huzurun yankılandığı şiirleri harmanlayan Endülüslü müziğini Batı'ya taşıyıp Fransa'dan Britanya'ya kadar saraylıların, soyluların dünyasına ileten *troubadour*lar vardı.

15. yüzyılda kendisi de besteci olan Martin Luther'in Protestanlığı halka

ulaştırmak için seçtiği en etkin iletişim aracı, müzikti. Protestan kiliseleri, ortaçağın monoton Gregoryen ezgileri yerine halk şarkılarıyla seslendirilen Madrigal ilahilerini tercih etti. İngiltere'den başlayarak müziklere Vatikan tarafından yasaklanan enstrümanlarla eşlik konuldu, 18. yüzyıla gelindiğinde ise Asya'nın ruhu Batı'yı fethetmeye başladı.¹

18. yüzyıl, bütün Avrupa'yı etkisi altına alan İtalyan opera sanatının saltanat dönemidir. Ancak besteciler, hizmetlerinde çalıştıkları saraylılara ve soylulara tâbi oldukları için opera konuları, mitolojik masallar, Haçlı şövalyeleri ve 'zalim' Osmanlı padişahlarıyla sınırlı kalıyordu. Dante'nin; İbn Arabî'den esinle kaleme aldığı *İlahi Komedy*'sının, Cervantes'in *Don Kişot*'unun, Shakespeare'in *Othello*'sunun müzik diline özgürce yansması için ise 19. yüzyılın Romantik dönem oryantalist eğilimlerini beklemek gerekiyordu.

Avrupa'da 19. yüzyılda çok sesli orkestra müziği ve opera formunda eş görülmeyen bir yükseliş yaşandı. Müzikteki bu ani sıçrayışın iki önemli nedeni vardı. İlki, 1789 Fransız İhtilali ile soyluların yüzyıllarca süren iktidarının yara alması, sanayileşmeyle zenginliğin aristokrasiden burjuvaziye geçmesiydi. Bu sayede, kilise ve saraylara hizmet etmekten başka şansı olmayan besteciler için konser salonlarında bestelerini özgürce seslendirme imkanı doğdu. İkinci önemli neden ise özellikle Fransa'nın Asya ve Afrika'daki kolonilerinden yansıyan egzotik, farklı, büyümlü hayat tarzının ve kültürlerin, ayrıca Endülüslü'nün cazibesinin yorumlandığı müziklerdeki oryantalist eğilimlerdi.

Fransa ve Almanya'da müzikte oryantalizm birbirinden çok farklı geleneksel, sosyal, kültürel altyapılardan besleniyordu. Fransız oryantalizminde, bütün hayat tarzını belirleyen *arrogance* (kendini beğenmişlik), çok az istisna dışında müzik eserlerine de yansımıştır. Oryantalist eserlerin, adeta hafif bir kuş tüyü dokunuşuyla *Orient*'in 'egzotik-şark tipi'ni, yüzeysel masalsi yönünü öne çıkaran bir yaklaşımı vardı. Buna karşılık Latin zekasının zaferleriyle sürekli yaralanan Germen gururu, Asya'da kendini bulduğu için oryanta-

lizm Almanya'da 'din' hâline geldi.² 18. yüzyılda kıta Avrupası hatta İngiltere'ye kadar müzik dünyasını tahakkümü altına alan Latin kültürü ve İtalyan operalarına son veren ilk cesur yürek, Osmanlı'nın adalet anlayışının, Mısır pagan kültürünün, Zerdüştlük inancının alegorik yansımalarını taşıyan operalarında Doğu'nun hikmetini, merhameti ve özellikle huzuru arayan büyük deha Wolfgang Amadeus Mozart'tı.

"Saraydan Kız Kaçırma" operasında Selim Paşa, cariyesi Constanze'yi kaçırmaya çalışan İspanyol Belmonte'yi Osmanlı'nın adaletini, faziletini gösteren bir alicenaplıkla nişanlısıyla birlikte azat eder. Hiçbir arya söylemeyen Selim Paşa, operanın finalinde ihtişamlı sahneye gelir, Belmonte ve Constanze'ye hitapla Batı'daki gaddarlığın tersine Osmanlı Türkü'nün en önde gelen vasfının adalet, merhamet ve bağışlayıcı asalet olduğunu anlatır; kendisinden af dileyen Constanze'ye cevabı ise "belki burada insanlık öğrenmişsindir" olur, ayrıca "inşallah buradan kaçtığına pişman olmazsın" der. Operanın finalinde koro, Türk usulü bir marş eşliğinde ve övücü sözlerle Selim Paşayı göklere çıkarır.

Meslek hayatı boyunca soylulara uşaklık etmektense açlığı hatta ölümü göze alarak onları hicveden eserler beslemeyi tercih etmiş Mozart, Osmanlı kültürünü üstün vasıflarıyla operasına yansıtan ilk ve tek bestecidir. Bu cüretini 35 yaşında açlık ve sefalet içinde, fakat onurlu ve hür bir şekilde ölüme ödemiştir.

Mozart'ın çağdaşı olan büyük deha Goethe'nin, Hafız-ı Şirazi'nin divanına saygı niteliğinde 1819'da tamamladığı *Doğu-Batı Divanı*, edebiyat ve müzik alanında Alman oryantalizmini besleyen bir pınar olmuştur. 19. yüzyılda pek çok Alman bestecinin Goethe'nin bu eserinden bestelediği en az birkaç beyit vardır. "Ölmeden önce ölümlü" hadisi ile ruhi diriliş için nefsi ölüm şart koşulur. Yüzyıllar sonra Goethe, Rumi'nin meftun olduğu bu hadisi, *Doğu-Batı Divanı*'ndaki bir şiirinde *Stirb und Werde* (öl ve ol) olarak yorumlayacaktır.³ Şiirin başlığı "Selige Sehnsucht" (Ulvi Hasret), yani bir manada ilahi nur ile vuslattır. Mevlana'nın 'ayrılığı olmayan

Mozart'ın 1782'de galası yapılan "Saraydan kız kaçırma" operası.
1973'te şef Böhm'ün yönettiği operanın CD kapağı.

kavuşma' olarak ifade ettiği bu metaforik anlatım, Alman bestecilerin en çok tercih ettiği kısım olmuştur.

Goethe'nin de dâhil olduğu 18. yüzyıl "Alman özüne dönüş hareketi" *Sturm und Drang* (Coşku ve Atılım), temelleri 16. yüzyılda atılan Alman milliyetçiliğinin Katolik kilisesine ve aristokrasinin tahakkümüne başkaldırı olarak başlamıştır. Herder, Lessing ve Goethe'nin başını çektiği şair ve düşünürler, Asyalı yaşlı analarına, hissin, hayalin, ruhun vatanına geri dönerlerken gerçek Rönesans (Doğu Rönesansı) başlıyordu. Bu şair ve yazarların açtığı yeni ufuklar, Schubert, Schumann, Brahms, Wagner, Mahler, R. Strauss gibi bütün büyük 19. yüzyıl Alman bestecilerinin ilham kaynağı olmuştu.

Goethe'nin ardından şiirleri Alman besteciler tarafından tercih edilen H. Heine, J. Eichendorff, F. Rückert, H. Hesse gibi yazar, düşünür ve şairler, oryantalizmin tutkulu önderleridir. Goethe'nin *Doğu-Batı Divanı* ve Hammer'in Almancaya tercüme ettiği *Hafız Dîvânı* ile İslam'ın derin tefekküründe

aradıkları ruhani iklimi bulmuşlardır.

Farsça, Arapça ve Türkçe bilen F. Rückert, 1818'de Kur'an'ın, poetik ve didaktik üslup bakımından, bugüne kadar en güzel tercümesini yapmıştır.⁴ Rückert'in Mevlana'nın *Mesnevi*'sinden yaptığı manzum tercümeleri okuyan Hegel, *Felsefe Bilimleri Ansiklopedisi*'nde "muhteşem Celaleddin Rumî"den bahsederken "hayranlık uyandıran tercümelerini tavsiye düşüncesiyle Mevlana'nın dört muhteşem şiirinden numuneler sunmaktan kendimi alamayacağım" demektedir.⁵ Rückert'in kaleme aldığı Mevlana gazelleri, bu türün en güzel örneklerindedir. Mahler'in "Kindertotenlieder" (Ölü Çocukların Şarkısı) adlı vokal eşlikli senfonik şiiri, F. Rückert'in ölen iki çocuğunun ardından yazdığı ve 'ölümde huzur,' 'Allah'a kavuşmak' temalarını işlediği tasavvufi şiirlerden uyarlanmıştır.

Hammer'in etkilediği bestecilerin en önde geleni, dostu da olan Ludwig van Beethoven'dır. "Mükemmel ve yüce duyguları ifade edeceği müzik" olarak tanımladığı "9. Senfoni" sini besteler-

ken aylarca evine kapanan Beethoven, vefalı dostu Schindler'e gönderdiği bir mektupta 'padişah emri' anlamına gelen 'Hatt-ı Şerif' terimini kullanarak "Hattı scherif sadır oluncaya kadar sakın zahmet edip buraya gelmeyin ve ilham perilerini ürkütmeyin, başkalarını da getirmeyin" demiştir. Beethoven, Eflatun'un *Devlet* adlı eserindeki diyaloglardan esinlenerek bestelediği "9. Senfoni"de, insanoğlunun zafere ve huzura; en yüce duygular olan akıl, hikmet ve saf sevginin önderliğinde ulaşabileceğini vurgular. Bugün "Avrupa Birliği Marşı" olan senfoninin final bölümü için şu notu yazar. "Senfoninin sonu Türk müziği ve koroyla bitecek. *Eine vollstandige türkische Musik.*" Yani kusursuz Türk müziği...⁶ Bu Türk müziği temasının ortaya çıkışı Macaristan'ın kurucu kralı Stephan için arkadaşı ünlü yazar Kotzebue'nin kaleme aldığı, Budapeşte Tiyatrosunda sergilenen "Kral Stephan" oyunu ileldir. "Op. 76 R Major" piyano varyasyonlarında aynı Türk müziği temasını kullanır. Beethoven, İslam inancına büyük ilgi duyan ve fanatik bir Hıristiyan grup tarafından katledilen arkadaşı yazar Kotzebue'nin "Atina Harabeleri" oyunu için 1813 yılında bestelediği müzikte bir Mevlevi ayininden esinlenir. Kotzebue "Derviş Korosu" adını verdiği metinde mirac hadisesinden bahseder: "Yeninin kıvrımında ayı taşıdın, onu ikiye ayırdın. Kâbe! Muhammed! / Parıldayan Burak'a bindin, göğün yedinci katına yükseldin, Büyük peygamber! Kâbe!" Müziğin orkestra eşliğinde mehter çalgıları vardır. Yine "9. Senfoni"de ilk kez orkestrada davul ve ziller kullanılır. "Atina Harabeleri"nde akıllara yerleşen çok ünlü bir Türk marşı da vardır. Beethoven son nefesini verirken baş ucundaki iki kitaptan biri, Shakespeare'in *Fırtına*'sı diğeri Goethe'nin *Doğu-Batı Divanı*'dır.

İslam mistisizmini operalarında felsefi altyapı olarak etkili biçimde kullanan, müzik otoritelerinin, Batı müziğinin ulaştığı zirve olarak nitelendirdiği müzisyen, Wagner'dir. Gerçek bir Alman milliyetçisi olan Wagner için asıl Avrupa, "eski Asya'nın hakiki mirasçıları olan Germenlerdir."⁷ Wagner'in müziğinin doruklarını temsil eden "Tristan ve Isolde" ve "Parsifal"

(al-Farsi) operalarının librettoları incelendiğinde en çok kullandığı tema olan 'aşk ölümü'nün (*Liebestod*) aslında 'ölümde kurtuluş,' 'ölümde huzur,' 'gerçek aşka kavuşma' gibi bir Mevlevi kavramı olduğu görülecektir. Cür-canî'nin 1050'lerde yazdığı *Vis ile Ramin* adlı büyük mesnevi, Batı edebiyatını ve ortaçağın "Tristan ve Isolde" destanını göz kamaştırıcı düzeyde etkilemiştir. Birçok yazar, *Vis ile Ramin*'den ilhamla Batı dillerinde "Tristan ve Isolde" hikayeleri yazmıştır. Batı romantizmini etkileyen bu şiirden yararlanan Schumann, Feridüddin-i Attar'dan ilhamla "Cennet ve Peri" oratoryosunu yazmıştır. Yakın dostu Brahms da aynı motivasyonla Kur'ân ile *Hafız Dîvânı*'nı kaynak olarak aldığı "Op. 113," 13 vokal kanonu bestelemiştir. "Uçan Hollandalı," "Tannhäuser," "Lohengrin," "Tristan ve Isolde," "Ring Dörtlüsü" ve son operası "Parsifal"de ilahi aşkın beşerî aşkla tezahürünü ve ölüm arzusunu, Hegel'in *Tarihin Felsefesi*'ndeki "Din insanın sonlu hayattan sonsuz fani hayata yükselmesidir" ifadesiyle uyumlu olarak ölümün vecdini veya ölümde vecdi mükemmel dramatik anlatım noktasına çıkarır. *Mein Leben* (Hayatım) adlı kitabında "Tristan ve Isolde" operasının librettosunu yazarken Hafız-ı Şirazî okuduğundan bahseder.

Alman sanatçılar görüldüğü gibi oryantizmi esinlenme aracı olarak değil bizzat umut ışığı olarak derinden hissetmişlerdir. Onlar ilahların mutlak gücüne ve servete ulaşma arzusu duymadılar, derin tefekkürü tercih ettiler. En yüce erdemi maddeden arınma ve en büyük üstünlüğü Allah iradesine boyun eğme olarak kabullendiler. Bu yoldaki en güçlü rehberleri hiç kuşkusuz Goethe'ydi. Sadece *Doğu-Batı Divanı*'ndan Schubert, Schumann, Brahms, Wolf, Liszt lidlerinde, Beethoven, Mahler, Mendelssohn senfonik eserlerinde yararlanmış, *Faust* dramını ise Schumann, Wagner, Liszt, Berlioz senfonik eser olarak; Spohr, Ambroise Thomas, Massenet ve Gounod da opera formunda bestelemiştir.

Aynı kategoriye giren diğer iki şair ve yazar Hesse ve Eichendorff'un tasavvufi nazımları, R. Strauss'un ölmeden önce yazdığı son dört şarkıda ölümsüz-

leşmiştir. Sufi müzik tarzının şahikaları olan bu lidlerden şu örnekler verilebilir:

...
Bütün benliğim
Kendimden geçmeyi arzuluyor
Ve can (ruh) gecenin tılsımlı yörünge-
sinde
Derin ve binlerce kez yaşamak için
Gözükmeden özgür kanatlara
Süzülerek...
"Uykuya Dalmak," H. Hesse
...
Uyku vakti yakındır
Bu inzivada yolumuzu şaşırmayalım
Gurup vaktinin derinliğinde
Sessiz ve huzurlu sükunet
Devam et

Nasıl yol yorgunuyuz
Ölüm acaba bu mu?

"Gurup Vakti," J. Eichendorff

Wagner, en büyük eseri "Tristan ve Isolde" operasının üçüncü perde finalinde kahramanı Siegfried aryasında şu ifadeye yer verir: "Ezelî olduğum yer, geldiğim yer olan ana rahmine geri döneceğim." Mevlana, *Mesnevi*'sinin 2437. beytinde "kadın, Hak nurudur" demektedir. Endülüslü büyük şair, filozof ve bilim adamı İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı* nesrinde "kadın Allah'ın nurdan yarattığı inci" diyerek, Goethe de *Divanın "Züleyha Kitabı"*nda "Züleyha'nın güzelliği doğrudan Allah'ın tecessisini yansıtır. Dünyevi ve ilahi güzel-

Johann Wolfgang von Goethe'nin *West-Oestlicher Divan* adlı eserinin iç kapak sayfaları. Stuttgart 1819.

lik aynıdır.” sözleriyle kadını günahkâr konumundan ilahi mertebeye yükseltir. Hatta kadın Tanrı'nın tecellisidir. Bu alegorik yaklaşımla Alman şiir ve müzik dünyasında daha önce sadece bakire Meryem Anada sembolleşen kadın; aşk ve tapılan kadın figürüne dönüşür.

19. yüzyıl Fransız müziği, edebiyat ve felsefi alandaki güçlü tarihî birikime ve dayandığı sağlam temellere rağmen yüzeysel egzotik Doğu masallarına dönüşüp oryantlizmden sadece cazibe unsuru olarak faydalanmıştır. Victor Hugo, *Les Orientales* (Oryantalistler) başlıklı lirik duygusal öykülerinde ilk kez oryantlizm düşüncesini dile getirdi. Önsözünde “XIV. Louis zamanında Helenistik şimdi ise oryantlistiz” diyor. Fakat Asya onun için “bir şahikadan çok esrarengiz bir uçurumdur.”⁹ G. Bizet, Hugo'nun *Oryantalistler*'inden “Adieux de l'hôtesse arabe” öyküsünü sahneledi. Daha sonra “Cemile,” “Carmen,” prehistorik bir Seylan masalı olan “İnci Avcıları” operalarında oryantlist konulara eğilecektir.

Fransızlar için Doğu; Orta Doğu,

Uzak Doğu, Kuzey Afrika, Rusya ve İspanya'ydı. Sürekli olarak kültürel alışveriş içinde oldukları İspanya (Endülüs) dışında 19. yüzyıl Fransız müzik ve resim sanatına Orient'i tanıma fırsatı veren iki önemli tarihî dönemeç vardı. İlki 1830'da Cezayir'in işgali ve Napolyon'un Mısır'ı almak üzere çıktığı Afrika seferine katılan Champollion'nun hiyeroglif yazıyı çözmesiyle Fransa'da yayınlanan Mısır elyazmalarından (1821-1828) Fransızların etkilenmesi; diğeri ise 1867-1900 senelerinde Paris'te açılan Osmanlı dâhil pek çok Doğu ülkesinin sanat tasarımlarının sergilendiği Dünya Fuarlarıydı. Bundan önce sadece Moliere'in *Hastalık Hastası* oyununda bir Mısır dansı, *Kibarlık Budalası*'nda da Müslüman derviş korosunun “Allahu Ekber” nakaratı, ilk oryantlist eserleri yansıtıyordu. Pierre Loti, *Madame Chrysantheme* (Chrysantheme Hanım), *Japoneries d'automne* (Japon Sonbaharı) ve *Le troisième jeunesse de madame Prune* (Madam Prune'nin Üçüncü Gençliği) triolojisi (üçleme) ile Belasco'nun “Madame Butterfly”ına (Kelebek Hanım)

esin kaynağı olur. Puccini bu konudan opera tarihinin en popüler eserlerinden birini yaratır. *Chrysantheme Hanım*, *Kelebek Hanım* öykülerinde Japonya'daki bir Batılı denizciyle sonu olmayan hüzünlü aşk yaşayan Çiçek Hanımların hikayeleri anlatılır.

Opera formunda en tanınmış eserler arasında Saint-Saëns'in “Samson ve Delilah”, “Sarışın Prenses”, Gounod'nun “Saba Melikesi”, Albert Roussel'in “Padmâvatî”, Massenet'in “Lahor Kralı”, “Kleopatra”, Fauré'nin “İsfahan'ın Gülleri” başta gelenlerdir.

Orkestra eserlerinde; verem hastalığı nedeniyle sık sık Cezayir'e giden Saint-Saëns'in “Doğu ve Batı Marşı”, “Pers Melodileri”, “Cezayir Süiti”, “Afrika Fantazisi”, Vincent d'Indy'nin Gılgamış Destanı esinli İştâr versiyonları, annesi Bask olan ve sık sık İspanyayı ziyaret eden Ravel'in “Şehrazat” şarkı albümü, “Madagaskar Şarkıları”, “İspanyol Rapsodisi”, bir perdelik müzikali “İspanyol Saati”, İspanyol asıllı E. Lalo'nun keman için “İspanyol” senfonisi, Chabrier'in “Espanña”,

Debussy'nin "İberya" süiti, piyano prelüdlarında "Canope" (Nil kenarında antik bir şehir), "Six épigraphes" (Tuğla Yazıları) sayılabilir.

Piyano için "Estamplar" ve "Pagodalar" (Japon duvar resimleri ve mimari stili), konser salonlarının en popüler, makam müziğini andıran, egzotik melodili 19. yüzyıl Fransız oryantalist müzik örneklerinin bilinenleridir.

Görüldüğü gibi Japonya ve İberya en gözde Doğu ülkeleridir. Hatta en iyi İspanyol müziğini Fransızların yazdığı söylemi yaygındır. 19. yüzyıl Fransız oryantalizminin müzikteki yüzeyselliğinin aksine derin tefekkür dünyasını sık sık Doğu'ya, Türkiye'ye, İran'a ruhsal arınma gezileri yapmış olan ünlü yazar ve düşünürler temsil eder. Lamartine, Rimbaud, Gobineau, Rolland, Gide bunlardan bazılarıdır. Konser salonları ve operalar ise henüz yüksek aristokrasinin hegemonyası altında olduğu için ne yazık ki besteciler, ilgi duydukları bu düşünce şafağını müziklerine yansıtmamışlardır.

İngiltere Doğu'yu, Asya'yı fethe derken Doğu ruhu, İngiltere'yi feth ediyordu.¹⁰ *Binbir Gece Masalları*'nın büyümlü dünyası daha 12. yüzyılda Adalard'ın Şam, Kudüs, Anadolu seyahatleri dönüşü Büyük Britanya'yı uyandırmıştı. Chaucer, 14. yüzyılda *Canterbury Tales* adlı eserinde hikaye içi hikaye formunu kullanarak oryantalist akımın temelini atmıştır. Bir asır sonra 1580'de meşhur anonim halk şarkısı "Greensleeves"te yeşil kollu elbise giyen hafif meşrep bir kadının öyküsünde yeşil, huzurlu aşkın metaforu olarak işlenir. Bu, makam müziğine yakın ton olan 'melodik mi-nör'ün ilk defa kullanıldığı tarihtir.

17. yüzyılda bir yandan Anglikan Protestan Kilisesine muhalefet, öte yandan sömürgeci ve ırkçı düzenden Amerika'ya kaçış artarken, edebiyatta oryantalizm ilk ürünlerini vermeye başlıyordu. Müzikte oryantalizm ise Almanya ve Fransa'nın tersine yok denecek seviyedeydi. İngiltere, 20. yüzyıla kadar Tudor Hanedanlığından başlayarak Kıta Avrupası bestecilerinin sürekli gidip geldiği, maddi imkanları geniş bir fırsatlar ülkesiydi. Öylesine büyük İtalyan operası ve Fransız kültürü hegemonyası vardı ki, İngiliz besteciler

-H. Purcell gibi bir kaç istisna dışında- eserlerini dinletecek salon ya da saray bulamıyorlardı. Ancak 19. yüzyıl sonunda bir grup bestecinin English Folk Song Society'yi kurmasıyla birlikte nihayet İngiliz Müziği Rönesansı'nın öze dönüşü başladı. Onu 1904'te İrlanda, 1909'da Galler'de kurulan dernekler takip etti. İngiliz müziğinin ana yurdu; İrlanda ve Gal şarkıları, onların da orijini Kelt müzikleridir. Kelt kültürünün Anadolu bağlantıları (Galatya), şarkıların Anadolu dizileri olan İon ve Aeol modunda okunmasıyla kurulabilir. Anadolu'da olduğu gibi danslar ve şarkılar birbirinin ayrılmaz bütünüdür, halk dansı ve müziği ayrı ele alınmaz.

Katolik Britanya ancak 16. yüzyılda, Anglikan Protestan Kilisesi kurulduktan sonra, I. Elizabeth döneminde çok sesli seküler müziğe geçebilmişken, kuzeyde Keltler, Galler hiçbir kilise yasağına uymadan şarkılarını söyleyip, kemanlarını çalıp dans ettiler. Bu sayede 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında ortaya çıkan İngiliz bestecilerinin esinleneceği çok zengin bir müzik altyapısı oluştu.

Aynı müzikler, yeni kıta Amerika'da hem *country* denilen bir tür halk müziğinin hem senfonik müzik bestecilerinin, ayrıca Hollywood'un efsanevi film müziklerinin kaynağını oluşturdu. 18-19. yüzyılların büyük oryantalist yazarları, kendilerini 'Pantisokrat'lar olarak adlandıran W. Wordsworth, Coleridge, Hint edebiyatı uzmanı Southey, Kalküta doğumlu Thackeray, Goethe'yle İslam konusunu inceleyen kilise düşmanı Thomas Carlyle, büyük oryantalist şair Lord Byron'a Doğu etkisini aktardılar. Byron bizzat kendisi besteciliği denemiş ve müzik festivali yöneticiliği yapmıştır. İngiliz yazarlar arasında Shakespeare haricinde eserleri en çok müziğe uyarlanan Byron'dır. İlginç olarak Byron'ın *Türk Hikayeleri Üçlemesi*, *Gavur*, *Korsan*, *Abidoslu Gelin* eserlerinden *Korsan* ve *Abidoslu Gelin* en gözde opera konularıdır. Byron'dan bestelenmiş oryantalist manzumulara şu örnekler verilebilir: Rossini, "Le siège de Corinthe" (Korint Kuşatması), opera. Schumann, "Corsair" (Korsan), opera, tamamlanmamıştır; "Genoveva", opera; "Manfred", oyun müziği. Bellini, "Il Pirata" (Korsan),

opera. Verdi, "Il Corsaro" (Korsan), opera. Çaykovski, "Manfred", senfoni. Liszt, "Mazeppa", opera, orkestra ve piyano için. Dvořák, "Il Pirata" (Korsan), yaylı kuartet.

Musorsgy'nin koral eseri; Prilazheniye Sennacherib, Lord Byron'un "Hebrew Melodies" (Yahudi Ezgileri) şiirlerinden bestelenmiştir.

Lord Byron'ın yakın dostu büyük İngiliz şair Shelley de "Prometheus Unbound" (Özgür Prometheus) şiirinde Promete'nin aşkı Asya'ya kavuşmak için zincirlerini kırışını konu alır. Tek bestelenen şiiri budur.

20. yüzyıl İngiliz bestecileri arasında V. Williams "İkinci Senfoni" ile "Antartika" senfonik şiirinde Amerikalı transandantalist grubun üyesi W. Whitman'ın "Passage to India" (Hindistana Geçit) şiirinden pasajlar kullanmıştır.¹¹

Son olarak diyebiliriz ki Batı'da Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde, ayrıca 19. yüzyılda görülen büyük oryantalist atılımın edebiyat ve müzik alanındaki en güçlü kaynağı; dolaylı da olsa Anadolu topraklarıdır. ■

NOTLAR

¹ Cemil Meriç, *Bir Dünyanın Eşiğinde*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994. 431 s. 25.

² Cemil Meriç, age, s. 51.

³ Senail Özkan, *Aşk ve Akıl: Doğu ve Batı*, İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2006, s. 66.

⁴ Özkan, age, s. 107.

⁵ Georg Wilhelm Friedrich, *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse*, c. 10, Frankfurt am Main, 1976, s. 386-388. Aktaran: Özkan, age, s. 44-46.

⁶ Ludwig von Beethoven, *Sontliche Briefe*, Leipzig, 1923, s. 682. Aktaran: Cevad Memduh Altar, *15. Yüzyıldan Bu Yana Türk ve Batı Kültürlerinin Karşılıklı Etkileme Güçleri Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 1950, s. 22-23.

⁷ Cemil Meriç, age, s. 70.

⁸ Roger Garaudy, *Geleceğimizde İslam Var*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı, 2017, s. 211.

⁹ Meriç, age, s. 63.

¹⁰ Meriç, age, s. 40.

¹¹ Williams bir müzik bilimci olarak çeşitli uluslararası müzik kongrelerinde büyük bestecimiz Adnan Saygun'la birlikte yer almıştır. Aralarındaki 30 yaş farka rağmen yakın bir dostluk kurduklarını Saygun hocamızdan bizzat dinlemiştik.

Aşağıdaki QR karekodu okutarak bu yazı ile ilgili bir müzik videosuna ulaşabilirsiniz.

Jean-Étienne Liotard. Mösyö Levett ve Matmazel Helene Glavany
Türk kostümleri içinde. Musée du Louvre.

